

ὁποῖαν ὀφείλεται ἐν μέρει ἢ μεταξύ θρησκευτικότητος καὶ φυσικῆς γνώσεως διάκρισις.

ΔΟΥΝΣ ΣΚΩΤΟΣ

Εἰς τὸ μεταίχμιον μεταξύ μέσης καὶ μεταγενεστέρας Σχολαστικῆς ἴσταται ὁ Δούνης Σκῶτος (1260-1308), ὁ ἰδρυτὴς τῆς νεωτέρας σχολῆς τῶν Φραγκισκανῶν. Πρώτης τάξεως κριτικὸν πνεῦμα, δι' ὃ doctor subtilis ἐπικληθεὶς, ἀπομακρύνεται ἐν τισι τῆς παραδόσεως τοῦ τάγματος, εἰ καὶ παραμένει πάντοτε πολέμιος τῆς φιλοσοφίας τοῦ Θωμᾶ. Ἡ πρὸς αὐτὸν ἀντίθεσις καταφαίνεται ἤδη εἰς τὴν περὶ πίστεως καὶ γνώσεως διδασκαλίαν αὐτοῦ. Χωρὶς νὰ δέχεται ἀντίθεσιν μεταξύ τῶν δύο φαινομένων, ἐξαίρει τὴν ἀνεπάρκειαν τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου πρὸς γνῶσιν τοῦ θεοῦ καὶ περιορίζει μεγάλως τὰ ὅρια τῆς φυσικῆς γνώσεως. Πλεῖσται ιδιότητες τοῦ θεοῦ εἶνε ἀπόσιτοι εἰς τὸν νοῦν. Ὡσαύτως δὲν δύναται ὁ ἄνθρωπος ν' ἀποδείξῃ τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς. Περὶ τούτων καὶ ἄλλων ζητημάτων βεβαιότητα παρέχει εἰς ἡμᾶς μόνον τὸ ὑπερφυσικὸν φῶς τῆς πίστεως. Διακρίνει λοιπὸν αὐστηρότερον ὁ Δούνης Σκῶτος μεταξύ λογικῶν ἀληθειῶν καὶ ἀληθειῶν τῆς πίστεως. Μεταξὺ αὐτῶν ὑφίσταται συνάρτησις, ἀλλ' αὕτη εἶνε πολὺ χαλαρωτέρα ἐκείνης, τὴν ὁποῖαν ἰσχυρίζετο ὁ Ἀκινᾶτος. Παρὰ ταῦτα προσάγει καὶ ὁ doctor subtilis λογικὰς ἀποδείξεις περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ θεοῦ. Ἀλλὰ ἡ μαθηματικὴ αὐτοῦ νοοτροπία δὲν ἐπιτρέπει εἰς αὐτὸν ν' ἀποδώσῃ εἰς αὐτὰς ἀποδεικτικὴν δύναμιν. Χρησιμεύουσι μόνον πρὸς στήριξιν τῆς πίστεως. Ὡς πρὸς τὸ πρόβλημα τῶν γενικῶν ἐννοιῶν συμφωνεῖ ὁ Δούνης Σκῶτος μετὰ τοῦ Θωμᾶ εἰς τὴν ἀπόρριψιν τοῦ νομιναλισμοῦ. Διακρίνει καὶ αὐτὸς τρεῖς τρόπους τῆς ὑπάρξεως τοῦ γενικοῦ, ἀλλ' ἐν τῷ καθορισμῷ

τοῦ ἐν τῷ πράγματι γενικοῦ προβάλλει ἴδια διδάγματα. Ἐκαστον πρᾶγμα, λέγει, ἐμφανίζει γενικάς, εἰδικὰς καὶ ἀτομικάς ιδιότητες, διότι εἰς τὰς ἐννοίας τοῦ γένους καὶ τοῦ εἴδους προστίθεται καὶ ἡ ιδιότης τῆς ἀτομικότητος. Αἱ ιδιότητες αὗται δὲν διαφέρουσι βεβαίως κατ' οὐσίαν ἀλλήλων, ἀλλ' ὅμως ἡ διαφορὰ αὐτῶν δὲν εἶνε καὶ ἀπλῶς λογική. Πρόκειται μᾶλλον περὶ εἰδολογικῆς διαφορᾶς, ἣτις ἴσταται μεταξὺ πραγματικῆς καὶ λογικῆς διαφορᾶς. Ἄλλ' ἐν τῷ ζητήματι τῆς καταγωγῆς τῶν ἐκ τῶν προτέρων στοιχείων τῆς γνώσεως ἀπομακρύνεται ἀπὸ τῆς σχολῆς τοῦ Αὐγουστίνου. Διότι ἀποκρούων τὴν ιδέαν τῆς θείας ἐλλάμψεως, προσκολλᾶται εἰς τὴν ἀριστοτελικὴν θεωρίαν καὶ δέχεται ὅτι ὁ ἀνθρώπινος λόγος εἶνε ἀφ' ἑαυτοῦ εἰς θέσιν νὰ γνωρίσῃ τὰς φυσικάς ἀληθείας. Κατ' ἀκολουθίαν ἀποδέχεται καὶ φυσικὴν γνῶσιν τοῦ θεοῦ ἐκ τῶν ὑστέρων. Ἡ ὑπαρξὶς αὐτοῦ οὔτε ἀμέσως βεβαία εἶνε οὔτε ἐκ τῶν προτέρων δύναται ν' ἀποδειχθῇ. Μόνον ἐκ τῆς ὑπάρξεως καὶ τῶν ιδιοτήτων τῶν δημιουργημάτων εἶνε δυνατόν νὰ συμπεράνωμεν τὴν ὑπαρξίν πρῶτου αἰτίου, ὅπερ εἶνε συγχρόνως καὶ τελικὸν αἷτιον. Παρὰ ταῦτα οἰκειοποιεῖται καὶ τὴν ὄντολογικὴν ἀπόδειξιν τοῦ Ἀνσέλμου, ἧς ἡ μέθοδος τελεῖ ἄντικρυς εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὴν ἀπαίτησιν αὐτοῦ περὶ ἐμπειρικῆς βάσεως τῶν ἀποδείξεων τῆς ὑπάρξεως τοῦ θεοῦ. Ἐν τῇ μεταφυσικῇ ἀπομακρύνεται πάλιν ὁ Σκῶτος ἀπὸ τοῦ Θωμᾶ, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχε προσεγγίσει ὡς πρὸς σημεῖα τινὰ τῆς γνωσιολογίας. Ἐνῶ κατὰ τὸν Ἀκινᾶτον ἡ ἀρχὴ τῆς ἐξατομικεύσεως κεῖται ἐν τῇ ὕλῃ, ὑπολαμβάνεται ὑπὸ τοῦ Σκώτου ὡς ἴδιον εἶδος. Ἀλλαις λέξεσιν εἰς τὸν γενικὸν καὶ τὸν εἰδικὸν καθορισμὸν προστίθεται ὡς τρίτον εἶδος ἡ ἀτομικὴ διαφορὰ. Κατ' ἀκολουθίαν ὑπάρχει καὶ εἰς τὸν κόσμον τῶν πνευμάτων ἡ πολλότης τῶν ἀτόμων, τὴν ὁποίαν ἤρνεϊτο ὁ Θωμᾶς. Ὡσαύτως ταῦτα σύγκεινται ἐξ

ὕλης καὶ εἴδους, ὅπερ καὶ τοῦτο ἀποκρούει ἐκεῖνος. Τέλος καὶ τὴν ὕλην ἐκδέχεται οὐχὶ ὡς καθαρὰν δυναμικότητα, ἀλλὰ, συμφώνως πρὸς τὴν παράδοσιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ σχολῆς, ἀναγνωρίζει εἰς αὐτὴν πραγματικὴν τινὰ ὑπαρξιν. Πρὸς τὴν παράδοσιν τῆς σχολῆς τῶν Φραγκισκανῶν συμφωνεῖ καὶ ὡς πρὸς τὴν ψυχολογίαν. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ἀκινᾶτον, δέχεται δύο πλαστικὰς ἀρχάς, δύο εἴδη πρὸς ἐξήγησιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἐπειδὴ ἡ ὕλη δὲν εἶνε ἱκανὴ νὰ δεχθῆ ἄμέσως ὡς εἶδος αὐτῆς τὴν λογικὴν ψυχὴν. Διὰ τοῦτο, παρὰ ταύτην ὑπάρχει κατ' αὐτὸν καὶ δεῦτερον εἶδος, τὸ τῆς σωματικότητος. Οὕτως ὁ Σκῶτος παραμένει πιστὸς εἰς τὴν θεωρίαν τῆς ἀρχαιοτέρας σχολῆς τῶν Φραγκισκανῶν, ἣτις ἀποδέχεται πλείονα εἴδη ὡς συστατικὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Διάφορα τοῦ Θωμᾶ διδάσκει καὶ ὡς πρὸς τὰς θεμελιώδεις δυνάμεις τῆς ψυχῆς. Πρὸ πάντων καταπολεμεῖ τὴν ψυχολογικὴν νοησιαρχίαν αὐτοῦ, ἀναγνωρίζων τὸ πρωτεῖον τῆς βουλήσεως ἔναντι τοῦ νοῦ καὶ εἰσηγούμενος οὕτω τὴν ψυχολογικὴν βουλευσιαρχίαν. Οὐχὶ ἡ νόησις, ἀλλ' ἡ βούλησις εἶνε τὸ πρῶτον καὶ θεμελιῶδες ἐν τῇ ψυχῇ, κατευθύνουσα τὴν νόησιν καὶ ἄρχουσα αὐτῆς. Ἡ νόησις ἐκτελεῖ χρέη θεράποντος διὰ τὴν βούλησιν, ἣτις εἶνε αὐτοτελής καὶ αὐτενεργός. Ὅθεν ὁ ἄνθρωπος εἶνε κατὰ πρῶτον λόγον βουλευτικὸν ὄν. Τὴν ὑπεροχὴν τῆς βουλήσεως ἐξαίρει ὁ Σκῶτος καὶ ἐν τῷ θεῷ. Ἐντεῦθεν ἀφ' ἑνὸς μὲν καταντᾷ κατ' ἀρχὴν εἰς τὴν ἠθικὴν σχετικοκρατίαν, διδάσκων ὅτι τὸ ἀγαθὸν εἶνε τοιοῦτον ἐπειδὴ θέλει ὁ θεός, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐνισχύεται εἰς τὴν πεποίθησιν αὐτοῦ περὶ τοῦ ἀναποδείκτου τῶν δογμάτων ἐκείνων, ἅπερ ἀπορρέουσιν ἐκ μόνης τῆς βουλήσεως τοῦ θεοῦ, οἷα τὸ περὶ ἐνανθρωπήσεως καὶ ἀπολυτρώσεως. Αἱ ἀρνητικαὶ καὶ κριτικαὶ ροπαὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Δούνης Σκώτου κληροδοτοῦνται ὑπ' αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν

Σκωτικήν καλουμένην σχολήν, τῆς ὁποίας ἰδρυτῆς ἐγένετο. Ἦδη δὲ παρά τισι τῶν μαθητῶν αὐτοῦ παρατηροῦμεν τὴν κατεύθυνσιν ἐκείνην, ἣτις κυρίως χαρακτηρίζει τὴν μεταγενεστέραν Σχολαστικὴν καὶ ἣτις εἶνε γνωστὴ ὡς νομιναλισμός.

ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ ΟΚΚΑΜ

Τῆς κατευθύνσεως ταύτης τοῦ νομιναλισμοῦ τῆς μεταγενεστέρας Σχολαστικῆς εἰσηγητῆς ἐγένετο κυρίως ὁ *Γουλιέλμος* "Οκκαμ (1300-1349), τὸ σπουδαιότατον πνεῦμα τῆς περιόδου ταύτης. Κατὰ τὸν ἀνανεωτὴν τοῦτον τοῦ νομιναλισμοῦ τῆς πρώτης περιόδου, πᾶσα ἡ πραγματικότης ἀποτελεῖται ἐξ ἀτομικῶν καθ' ἕκαστον ὄντων. Γενικὰ ἀντικείμενα ὑπάρχουσι μόνον ἐν τῇ ὑποκειμενικῇ συνειδήσει, ἔχουσιν ἰδεατὴν μόνον, ἐκ τοῦ πνεύματος ἀπορρέουσιν ὑπαρξιν. Τοῦτο βεβαίως δὲν σημαίνει ὅτι στεροῦνται σπουδαιότητος ἢ ὅτι οὐδεμίαν ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὴν πραγματικότητα. Στηρίζονται ἐπὶ τῆς ὁμοιότητος τῶν πραγματικῶν ἀντικειμένων, ἐπὶ τῶν κοινῶν γνωρισμάτων τῶν καθ' ἕκαστον ὄντων. Εἶνε τὰ σύμβολα, διὰ τῶν ὁποίων ἐκφράζομεν τὸ κοινὸν καὶ γενικὸν τοῦτο, ὅπως καὶ ἡ λέξις, διὰ τῆς ὁποίας χαρακτηρίζομεν αὐτὰ καὶ διακρίνομεν ἀπ' ἀλλήλων. Ἐκ τῶν γνωσιολογικῶν τούτων προϋποθέσεων ἐξαρτᾶται ὁ καθορισμὸς τῆς μεταξὺ πίστεως καὶ γνώσεως σχέσεως παρὰ τῷ "Οκκαμ. Ἀφοῦ μόνον τὸ καθ' ἕκαστον ὑπάρχει πραγματικῶς, βᾶσις πάσης γνώσεως εἶνε ἡ ἐμπειρία. Ἐντεῦθεν ἔπεται ὅτι οὔτε ἡ ὑπαρξις καὶ αἱ ιδιότητες τοῦ θεοῦ οὔτε ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς εἶνε δυνατόν νὰ ἀποδειχθῶσιν ἐν τῇ αὐστηρᾷ, ἐπιστημονικῇ σημασίᾳ τῆς λέξεως. Πᾶσα λοιπὸν ἡ περὶ τοῦ ὑπερβατικοῦ κόσμου γνώσις ἡμῶν στηρίζεται ἐπὶ τῆς πίστεως, ἐπὶ τῆς αὐθεντίας τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ

ταῦτα διακρίνει ὁ Ὁκκαμ αὐστηρῶς ἀπ' ἀλλήλων τὴν θεολογίαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Χωρῶν περαιτέρω τοῦ Σκώτου ἀρνεῖται οὐ μόνον τὸ δυνατόν τῆς ὀλομεροῦς γνώσεως τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ καθόλου τὸ δυνατόν τῆς γνώσεως αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου. Οὗτος οὔτε νὰ γνωρίσῃ τὸν θεὸν μετὰ βεβαιότητος δύναται οὔτε νὰ ἀποδείξῃ τὴν ὑπαρξιν αὐτοῦ. Ὁ νομιναλισμὸς τοῦ Ὁκκαμ καθορίζει καὶ τὸ φαινόμενον τῆς γνώσεως. Ἡ ἀριστοτελικὴ θεωρία περὶ ἀφαιρέσεως, δι' ἧς συλλαμβάνομεν τὸ ἐν τοῖς πράγμασι γενικόν, ἀπογυμνοῦται τῶν ἀναγκαίων αὐτῆς βάσεων, ἀφοῦ κατὰ τὸν Ὁκκαμ τὸ γενικὸν δὲν ὑπάρχει οὐδ' ἐν αὐτοῖς τοῖς πράγμασιν. Ἀπορρίπτει κατ' ἀκολουθίαν τὴν θεωρίαν περὶ τῶν νοερῶν εἰδώλων, τὰ ὅποια τρόπον τινὰ ἐκπορευόμενα ἐκ τῶν ἀντικειμένων εἰσέρχονται εἰς τὸ πνεῦμα ἡμῶν. Ὁ νοῦς γνωρίζει πρῶτον τὴν ὑπαρξιν τῶν ἀντικειμένων δι' ἐνοράσεως, ἀμέσως καὶ ἀπ' εὐθείας. Πρὸς τὴν τοιαύτην γνῶσιν συνδυάζεται ἔπειτα ἡ δι' ἀφαιρέσεως, τῇ βοηθείᾳ τῆς ὁποίας σχηματίζομεν ὑποκειμενικὰς ἐννοίας, χρησιμευούσας ὡς σημεῖα, ὡς σύμβολα δι' ὁμοειδεῖς ὁμάδας κατ' ἕκαστον ἀντικειμένων. Εἰς τὴν ἔξαρσιν ταύτην τῆς ἐνοράσεως καὶ τῆς σημασίας αὐτῆς διὰ τὴν γνῶσιν ἔγκειται ἡ ἀξία τῆς γνωσιολογίας τοῦ Ὁκκαμ. Ἐν τῇ ψυχολογίᾳ ἀντιπροσωπεύει διδασκαλίαν μὴ ἀφισταμένην τῆς σχολῆς τοῦ Αὐγουστίνου. Τὰς ψυχικὰς δυνάμεις οὔτε ἀπ' ἀλλήλων οὔτε ἀπὸ τῆς οὐσίας τῆς ψυχῆς διακρίνει ὡς πραγματικῶς διαφόρους. Ἐπίσης εἶνε καὶ αὐτὸς βουλευσιαρχικός, εἰς μείζονα μάλιστα βαθμὸν ἢ ὁ Δοῦνς Σκῶτος. Ἡ βούλησις ἀποτελεῖ αὐτὸ τοῦτο τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς, συνεργουσα καὶ κατὰ τὰς νοητικὰς λειτουργίας τοῦ πνεύματος. Πρὸς τὸν Σκῶτον συμφωνεῖ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἠθικὴν. Ὁλος ὁ ἠθικὸς κόσμος στηρίζεται μόνον ἐπὶ τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως τοῦ θεοῦ, ὑπὸ τοῦ ὁποίου θὰ ἡδύ-

νατο καὶ νὰ μεταβληθῆ κατ' ἀρέσκειαν. Ἄλλ' ἐνῶ ἐκεῖνος ἐξαιρεῖ τὰς δύο πρώτας ἐντολὰς τοῦ Δεκαλόγου, θεωρεῖ ὁ inceptor venerabilis ὁλόκληρον τὸν πίνακα τῶν ἐντολῶν ἐξηρητημένον ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς θείας βουλήσεως. Πρόκειται λοιπὸν ἐνταῦθα περὶ ἀπολύτως ἑτερονόμου ἠθικῆς, ἣτις συγχρόνως αἶρει τὸ ἀπόλυτον κῦρος τῶν ἠθικῶν κανόνων. Καὶ ἐνταῦθα, ὡς ἐν τῇ μεταφυσικῇ, τὸ αὐτὸ λοιπὸν χάσμα μεταξὺ πίστεως καὶ γνώσεως, ὅπερ ὁδηγεῖ μέχρι τῶν ὁρίων τῆς διπλῆς ἀληθείας τοῦ Ἄβερροῖσμοῦ.

Ἡ φιλοσοφία τοῦ Ὀκκαμ εὔρε πολλοὺς ὁπαδοὺς κατὰ τὸν ΙΔ' καὶ ΙΕ' αἰῶνα. Οὕτω, παρὰ τὰς δύο ὑφισταμένας ροπὰς, τὴν τοῦ Θωμᾶ καὶ τὴν τοῦ Δούνυς Σκώτου, προσετέθη καὶ τρίτη κυρία ροπή κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μεταγενεστερᾶς σχολαστικῆς, ἡ τοῦ Ὀκκαμ. Μεταξὺ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἐξέχουσιν κατέχει θέσιν Νικόλαος ὁ ἐξ Ὠτρεκούρ († 1350), ὅστις ὑποβάλλει εἰς βαθεῖαν κριτικὴν ἀνάλυσιν τὴν ἔννοιαν τῆς οὐσίας καὶ τῆς αἰτιότητος, ἐπικληθεὶς δικαίως Χιούμ τῶν μέσων αἰώνων, καὶ ἀμφισβητεῖ καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξιν τοῦ ἐκτὸς ἡμῶν κόσμου. Ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Ὀκκαμ προῆλθε καὶ ὁ Ἰωάννης Μπουριντάν († 1360), ὅστις ἐγένετο ὁ ἰδρυτὴς τῆς νεωτέρας μηχανικῆς πρὸ τοῦ Κοπερνίκου καὶ τοῦ Γαλιλαίου. Συνοπτικὴν τέλος ἔκθεσιν τοῦ συστήματος τοῦ διδασκάλου, ἐκ τῆς ὁποίας ἦντλησε καὶ ὁ Λούθηρος, ὀφείλομεν εἰς τὸν Γαβριὴλ Μπίλ († 1495), ὅστις ἐκλήθη ὁ τελευταῖος τῶν σχολαστικῶν.

ΕΚΚΑΡΤ

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀπαντῶμεν ὡς δευτερεύουσιν ροπὴν τὸν μυστικισμόν, ὅστις οὔτε ἀπὸ τῆς πρώτης οὔτε ἀπὸ τῆς δευτέρας περιόδου ἐλλείπει, ὡς εἶδο-

μεν. Κύριοι εκπρόσωποι αὐτοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μέσης Σχολαστικῆς εἶνε οἱ Φραγκισκανοί. Οὗτοι ἦσαν ἀπ' ἀρχῆς οἱ φορεῖς τῆς ἐπὶ τοῦ Αὐγουστίνου στηριζομένης παραδόσεως, καὶ συνεπῶς καὶ τῶν μυστικῶν ροπῶν τῶν συνδεομένων μετ' αὐτοῦ. Σὺν τῷ χρόνῳ συντελεῖται ἐν τῷ τάγματι τούτῳ ὁ χωρισμὸς τῆς φυσιογνωσίας καὶ τῆς μυστικῆς ταύτης θρησκευτικότητος. Ἀλλὰ τὰ δύο ταῦτα καλλιερгоῦνται ἐξ ἴσου καὶ βαίνουνσι παραλλήλως παρ' αὐτοῖς. Τοῦτο καθίσταται δυνατὸν καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς βουλησιαρχίας, τῆς θεωρίας περὶ πρωτείου τῆς βουλήσεως, ἣτις τρέπεται τὸ μὲν τὴν πρὸς τὴν γνῶσιν, τὸ δὲ τὴν πρὸς τὸν θεὸν ὁδὸν καὶ καθιστᾷ οὕτω τὸν ἄνθρωπον κοινωνὸν δύο κόσμων, τῆς φύσεως καὶ τῆς χάριτος. Κατὰ τὴν νέαν περίοδον φορεῖς τῆς μυστικίζουσης ροπῆς καθίστανται οἱ Δομινικανοί. Παρ' ὠρισμένοις ἐξ αὐτῶν ἐμφανίζεται ἡ ἰσχυρὰ μυστικὴ διάθεσις, τὴν ὁποίαν ἀπαντῶμεν ἤδη παρὰ τοῖς μεγάλοις Ἀριστοτελικοῖς τῆς μέσης περιόδου. Ἐκ τούτων λαμβάνουσιν οἱ Δομινικανοὶ οὗτοι τὰ ἐν τοῖς συστήμασιν αὐτῶν ὑπάρχοντα νεοπλατωνικὰ στοιχεῖα, ἐξοβελίζοντες τὸν συστηματικὸν χαρακτήρα καὶ τὴν πρὸς τὴν φυσιογνωσίαν ροπὴν, ἅπερ διακρίνουσι τὸ ἔργον ἐκείνων. Οὕτω ἡ φιλοσοφία αὐτῶν γίνεται κατ' οὐσίαν ἔκφρασις τῆς μυστικῆς θρησκευτικότητος, τῶν βαθῶν τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν μυστικισμὸν τῶν Φραγκισκανῶν, τελεῖ ἡ τοιαύτη φιλοσοφία αὐτῶν ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν τοῦ Νεοπλατωνισμοῦ.

Τοῦτο ἰσχύει ἰδίᾳ περὶ τοῦ μεγίστου μεταξὺ αὐτῶν, τοῦ *Ἐκκαρτ* (1260-1327). Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν νομιναλισμὸν καὶ παραπλησίως πρὸς τὸν Ἰωάννην Σκῶτον Ἐριγένην συγχωνεύει ὁ μέγας μυστικιστὴς τὴν πίστιν καὶ τὴν γνῶσιν καὶ κατ' ἀκολουθίαν θεολογίαν καὶ φιλοσοφίαν. Ἡ πίστις εἶνε γνῶσις δι' ἐνοράσεως, ἡ θρησκευ-

τικὴ δὲ αὕτη γνῶσις παράγει ἕξ ἑαυτῆς τὸ περιεχόμενον τῆς πίστεως. Τὸ κέντρον τῆς κοσμοθεωρίας αὐτοῦ ἀποτελεῖ ὁ θεός, ἡ δὲ νόησις αὐτοῦ περιδινεῖται ἀποκλειστικῶς περὶ αὐτὸν καὶ τὴν ψυχὴν. Ἄλλ' ὁ θεὸς οὗτος εἶνε δι' αὐτόν, ὅπως δι' ὄλους τοὺς μυστικούς, ἀκαθόριστος κατὰ τὴν βαθυτάτην αὐτοῦ οὐσίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ὀνομάζει αὐτὸν «καθαρὸν μηδέν». Οὕτω τὸ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου χάσμα εἶνε ἀπέραντον. Ἐν τούτοις αἴρει πάλιν αὐτὸ ὁ Ἐκκαρτ, διδάσκων τὴν ἐκ τῆς φύσεως τοῦ θεοῦ ἀπορροὴν ὀλοκλήρου τῆς δημιουργίας καὶ τὴν συμμετοχὴν αὐτῆς εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ. Θείας ἰδίας φύσεως εἶνε ὁ ψυχικὸς πυρὴν, ὁ ἐν τῷ βάθει τῆς ψυχῆς σπινθήρ, τὸν ὁποῖον ὑπολαμβάνει ἐντελῶς διάφορον τῶν φυσικῶν δυνάμεων αὐτῆς. Εἶνε ἡ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἕδρα τῆς θεότητος καὶ διὰ τοῦτο κατορθώνει οὗτος νὰ ὑψωθῇ δι' αὐτοῦ εἰς τὴν ἄμεσον θεωρίαν τοῦ θεοῦ καὶ εἰς τὴν μετ' αὐτοῦ ἔνωσιν. Πρὸς τοῦτο ὅμως ἀπαιτεῖται παντελὴς ἀποστροφή ἀπὸ παντὸς ἐξωτερικοῦ καὶ ὑλικοῦ καὶ πλήρης συγκέντρωσις εἰς τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου κατανατᾷ ὁ πιστὸς εἰς τὴν ἔκστασιν, πληροῦται τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ, γεννᾶται ἐν αὐτῷ ἡ θεότης. Ἡ γέννησις αὕτη τοῦ θεοῦ ἐν ἡμῖν καὶ ἡ ἐντεῦθεν τελετουργουμένη θέωσις ἀποτελεῖ τὴν τελείωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καὶ σημαίνει συγχρόνως ἐπιστροφήν τῆς πεπερασμένης φύσεως εἰς τὴν θεϊαν, τὴν αἰωνίαν αὐτῆς πηγὴν. Ἡ ἀπολύτρωσις ὅπως καὶ ἡ δημιουργία παύουσι νὰ εἶνε ἅπαξ γεγόμενα ἐν χρόνῳ ἐνέργειαι τοῦ θεοῦ καὶ μεταβάλλονται εἰς αἰώνια ἐνεργήματα κατ' ἀνάγκην τελούμενα. «Ὁ θεὸς δύναται νὰ στερηθῇ ἡμῶν τόσον ὀλίγον, ὅσον καὶ ἡμεῖς αὐτοῦ».

Ἐκ τῶν ἄλλων ἐκπροσώπων τοῦ γερμανικοῦ μυστικισμοῦ, ἐπὶ τῶν ὁποίων μεγάλην ἥσκησεν ὁ Ἐκκαρτ ἐπίδρασιν, ἄξιοι ἰδίας μνείας εἶνε ὁ Τάουλερ († 1361) ὁ

Σούσων († 1366), ὁ ἄγνωστος συγγραφεὺς τῆς «Γερμανικῆς θεολογίας» τὴν ὁποίαν ἀνεκάλυψε καὶ ἐξέδωκεν ὁ Λούθηρος, καὶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ γνωστοῦ βιβλίου «Περὶ τῆς μιμήσεως τοῦ Χριστοῦ» *Θωμᾶς ὁ ἐκ Κέμπης* (†1471).

Ἡ ἐπισκόπησις τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας πείθει ὅτι αὕτη διεπνέετο ὑπὸ γνησίου φιλοσοφικοῦ διαφέροντος, ὅπερ ἐκδηλοῦται διὰ πλήθους φιλοσοφικῶν κατευθύνσεων. Τὰ προβλήματα, περὶ τὰ ὁποῖα ἀσχολεῖται, εἶνε τὰ αὐτὰ πρὸς ἐκεῖνα, ἅπερ καὶ σήμερον ἀπασχολοῦσι τὴν φιλοσοφικὴν διανόησιν, περιβεβλημένα μόνον ἄλλην μορφήν. Πολλαὶ θεωρίαι καὶ λύσεις αὐτῆς ἀναφαίνονται καὶ κατὰ τοὺς ἔπειτα αἰῶνας, πολλαὶ ἰδέαι αὐτῆς γονιμοποιοῦσι τὴν φιλοσοφίαν τῶν νεωτέρων χρόνων. «Ἡ σχολαστικὴ φιλοσοφία διείδεν ἀσφαλῶς τοὺς ὑψίστους σκοποὺς τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως καὶ προσεπάθησε νὰ ἐπιτύχη αὐτοὺς μετὰ θαυμαστῆς καὶ οὐδέποτε ἀποκαμνούσης ὀξυνοίας, μετὰ πιστῆς χρησιμοποίησεως ὅλων τῶν γνωστικῶν μέσων, τὰ ὁποῖα εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν της».

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Α' ΤΟΜΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ Α' ΤΟΜΟΥ

	<i>Σελ.</i>
<i>Πρόλογος</i>	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9-24
Τὸ ἔργον τῆς φιλοσοφίας	9
Φιλοσοφία καὶ πνευματικὸς βίος	12
Φιλοσοφία καὶ καθ' ἕκαστον ἐπιστῆμαι	14
Φιλοσοφία καὶ προσωπικότης	15
Θεμελιώδη φιλοσοφικὰ προβλήματα καὶ ροπαί	18

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΛΑΩΝ	25-31
Ἰνδική φιλοσοφία	25
Ἡ φιλοσοφία τῶν Σινῶν	29

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ	32-140
---------------------------------------	---------------

Α'— Κοσμολογική περίοδος.

Τὸ πρόβλημα τῆς ὕλης:	
Οἱ Τρεῖς Μιλήσιοι	34
Τὸ πρόβλημα τῆς μορφῆς:	
Ὁ Πυθαγόρας καὶ ἡ σχολή του	38
Τὸ πρόβλημα τῆς ἐνότητος ὕλης καὶ μορφῆς:	
Ἡράκλειτος	42
Οἱ Ἐλεᾶται	46
Ἐμπεδοκλῆς	49
Ἀναξαγόρας	52
Δημόκριτος	54

B'—'Ανθρωπολογική περίοδος.

Οί σοφισταί	57
Σωκράτης	64
Αί Σωκρατικά σχολαί	79
'Η ιδεοκρατία τοῦ Πλάτωνος	81
'Η σχολή τοῦ Πλάτωνος	91
'Η πραγματοκρατία τοῦ 'Αριστοτέλους	93
'Η 'Αριστοτελική σχολή	103

Γ'—'Ηθική καὶ θρησκευτική περίοδος.

Οί Στωϊκοί	106
'Η 'Αρχαία Στοά	108
'Η Μέση Στοά	116
'Η Νεωτέρα Στοά	120
'Επίκουρος	122
'Η Σκέψις	125
'Εκλεκτικοί	128
Νεοπλατωνισμός	131
Αί νεοπλατωνικά σχολαί	135

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΑΙΩΝΩΝ. 141-225

A'—'Η φιλοσοφία τῶν Πατέρων.

Οί 'Απολογηταί	146
'Ο κατὰ τῆς γνώσεως ἀγών	151
Κλήμης ὁ 'Αλεξανδρεὺς	153
'Ωριγένης	155
Γρηγόριος ὁ Νύσσης	159
Αὐγουστῖνος	161
Ψευδοδιονύσιος	167
'Ιωάννης ὁ Δαμασκηνός	169
Βοήθιος	170

B'—'Η σχολαστική φιλοσοφία.

'Η ἀρχὴ τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας:	
'Ιωάννης Σκῶτος 'Εριγένης	177
Φίλοι καὶ πολέμοι τῆς διαλεκτικῆς	180
'Η περὶ τῶν γενικῶν ἐννοιῶν ἔρις	185
*Ανσελμος ὁ Κανταβριγίας	187
Πέτρος 'Αβαιλάρδος	190
'Η σχολὴ τῆς Σάρτρης	193
'Η ἀκμὴ τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας	195
'Ο 'Αβερροϊσμός	196
Βοναβεντούρας	202
'Αλβέρτος ὁ Μέγας	206
Θωμᾶς 'Ακινᾶτος	208
Ρογῆρος Βάκων	214
Τὸ τέλος τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας	216
Δούνς Σκῶτος	217
Γουλιέλμος *Οκκαμ	220
*Εκκαρτ	222